

Homosexualitet och gränsen mellan könen -

om lesbiska kvinnors barn- och ungdomsupplevelser

Pia Lundahl

De senaste åren har mitt intresse för lesbisk forskning alltmer kommit att fokuseras kring frågor som rör konstruktionen av kön, sexualitet och identitet. Så här i efterhand kan jag se att en rad olika orsaker bidragit till detta. Diskussionerna om s & m och vad som är en politiskt korrekt sexualitet är en orsak. I denna debatt har, som jag ser det, en påfallande essentiell syn på kön och sexualitet blivit tydlig. Inte bara i motståndarnas argument utan också i företrädarnas. Gemensamt för båda parter är nämligen att man tar sin utgångspunkt i att s & m antingen strider mot eller är ett uttryck för såväl en genuin kvinnlighet som en genuin sexualitet.¹

En andra orsak är att jag blivit mer intresserad av hur samtalet mellan homosexuella, män såväl som kvinnor, innehåller en mångfald av hänvisningar till förhållandet mellan homosexualitet och könsöverskridanden. Alltså hänvisningar till bögars "femininitet" och lesbiskas "maskulinitet". I dessa hänvisningar menar jag att det finns en rad implicita föreställningar om både kön och sexualitet. Visserligen handlar det ofta om vad man kanske skulle kunna kalla en "subkulturell jargong" men som återkommande tema anser jag att det samtidigt också säger något väsentligt om den homosexuella identitetens konstruktion. Alltså hur den homosexuella identiteten konstrueras mot bakgrund av föreställningar som på olika sätt berör förhållandet mellan kön och homosexualitet.

En tredje orsak har varit de intervjuer jag gjort inom ramen för forskningsprojektet "Fyra generationer bi- och homosexuella män och kvinnor". Den lesbiska delen består idag av 25 livshistoriska intervjuer, alltså intervjuer som spänner från barndomen fram till den aktuella livssituationen, gjorda med kvinnor i åldern 18 till 78 år. Redan under transkriberingen av intervjuerna märkte jag att de flesta av kvinnorna tagit upp frågor som på olika sätt berör en koppling eller ett samband mellan kön och homosexualitet. Det var tydligt att detta var något som kvinnorna på olika sätt måste förhålla sig till. Samtidigt var det också tydligt att det fanns avgörande skillnader mellan kvinnorna i deras sätt att resonera. Skillnader som jag menar bland annat bestäms av deras generationstillhörighet.

Ett första försök att närma sig dessa frågor redovisade jag i en uppsats i etnologi våren 1994.² Problematiseringen i uppsatsen gäller hur olika generationer lesbiska kvinnor tolkar sina barn- och ungdomsupplevelser utifrån sin homosexualitet. Fokus i uppsatsen är framför allt riktat mot den koppling eller det samband som kvinnorna ger uttryck för mellan homosexualitet och "avvikande" könsbeteende. Med andra ord deras tankar om homosexuella mäns "femininitet" och lesbiska kvinnors "maskulinitet". Uppsatsen bygger på intervjuer gjorda inom projektet "Fyra generationer bi- och homosexuella män och kvinnor". I denna artikel presenterar jag en delvis omarbetad sammanfattning av uppsatsen.

"Transsexuella" upplevelser

En av mina utgångspunkter är att skillnader i tolkningarna mellan de olika generationerna kan förklaras utifrån de historiska förutsättningar under vilka kvinnorna utvecklat sin lesbiska identitet. Jag utgår alltså ifrån att det finns tidstypiska beskrivningar både vad gäller kvinnornas upplevelse av sin homosexualitet och deras tolkningar av sina barn- och ungdomsupplevelser. Ett tema i den äldsta gruppen kvinnor (60 år och äldre) är beskrivningar att man upplevde sig som pojke eller att man ville vara pojke som barn. Rut, 76 år, menar att det inte fanns något "kvinnligt" i henne, därför borde hon ha varit pojke.

I: Förra gången hade du en del tankar om det här med att det nog var nåt genetiskt eller biologiskt?

IP: Ja, det är det väl kanske för det är många i släkten som är så.

I: Hur tänker du kring det? Är det en mans själ i en kvinnas kropp?

IP: Ja, det kan man säga. Och det är väl motsatsen med män. Det är säkert så och det går väl inte att göra nåt åt.

I: Önskar du att det hade gått att göra något åt din homosexualitet?

IP: Ja, nu gör det detsamma men när jag var liten så ville jag ju vara karl eller man. Jag gick väl in och tittade om det inte hade kommit en snopp nänstans (skratt) mycket sånt där... Jag ville vara pojke, det ville jag...

I: Det här med att vara flicka och bli kvinna, hur såg du på det?

IP: Inte det minsta intresse av.

I: Tänkte du medvetet att du hellre ville vara pojke?

IP: Ja, det gjorde jag jämt.

I: På vilket sätt då?

IP: Ja, det var hela mitt rörelseschema eller vad man ska kalla det för, det fanns inget kvinnligt. [Rut, 76 år]

Selma, 67 år, beskriver också hur hon upplevde sig som pojke och hur fel det kändes när omgivningen "fordrade" att hon skulle vara flicka. Samtidigt går hon ett steg längre än Rut: hon menar att hon var transsexuell från början. Det var enbart omständigheterna som ledde till att hon kom att "leva som lesbisk".

I: Du pratade förra gången om att du egentligen ser dej mer som transsexuell än homosexuell?

IP: Jag har nog gjort det. Det är väl egentligen det jag har varit från början. Men man får lära sig att leva andra liv än det man tror är det riktiga. Jag har fått vänja mej vid att leva som lesbisk. Annars hade jag nog fortfarande suttit här ensammen, tror jag... Men hela min tidiga ungdom upplevde jag det väldigt starkt att jag inte var kvinna och det var därför jag blev så förtvivlad när min kropp fortsatte att utvecklas som kvinna. Det var rysligt svårt för mej. Men sen när det väl var färdigutvecklat så har jag ju... helt enkelt varit tvungen att acceptera det som det är... Men jag upplevde det helt enkelt som om jag vore pojke. Jag tänkte på det sättet. Det var inte normalt för mej att vara kvinna och att vara flicka. Jag tyckte det var så fel när dom fordrade av mej att jag skulle vara det.../...

I: Var din lärarinna den första kvinnan du var förtjust i?

IP: Ja.

I: Hur gammal var du då?

IP: Då var jag nog 13 år.

I: Förstod du vad det var för känslor då?

IP: Näe, jag kände det fortfarande som att jag inte hörde till nånstans. Allting var fel och min kropp började utvecklas och bröstet började att bli lite större. Jag bad till Gud varenda kväll att jag skulle slippa att få några bröst, för jag ville vara pojke, men inte lyssnade han på det (fniss). [Selma, 67 år]

Selma berättar också att hon ofta fick höra att hon inte var som andra flickor.

På ett arbete i 20-årsåldern tror hon att arbetsgivaren förstod att hon var homosexuell eftersom de behandlade henne som en pojke och pratade om könsbyte som en möjlighet.

IP: Som barn fick jag ofta höra att: "Kan du inte uppföra dej som en flicka. Så där gör väl inte en flicka." Dom där kommentarerna kom titt som tätt från både höger och vänster... Jag fattade inte då, jag kunde ju inte veta vad det var, bara att nånting var fel.../... Det var svårt eftersom man inte vågade prata om det... som dom jag jobbade hos. Där hade jag ju kunnat prata och lite grand pratade jag nog med dom om det... Dom förstod ju att jag var homosexuell.

I: Vad det uttalat eller?

IP: Nej, dom sa väl inte precis så men dom behandlade mej som en pojke, som jämbördig med Kalle, deras son. När det var nånting så sa alltid Kalles pappa: "Hör ni grabbar". Jag tror till och med att han, gubben, nämnde könsoperation, att det inte skulle vara alldeles omöjligt. Men sen blev det inte sagt mera om det. Jag gick väl och grubblade lite på det men sen hade han ju också sagt att det kostade så förfärligt mycket pengar och pengar var ju det som man definitivt inte hade, så jag tänkte att det inte var nånting för mej. Jag visste inte vart jag skulle vända mej heller. [Selma, 67 år]

De kvinnor som ger dessa mer eller mindre "transsexuella" beskrivningar av sina barn- och ungdomsupplevelser tolkar dem som ett uttryck för deras "inre natur" och som ett uttryck för eller ett tidigt tecken på deras homosexualitet. Man kan här tala om en tydlig koppling mellan homosexualitet och könsöverskridande. Detta tema går också att finna i andra studier där äldre lesbiska kvinnor intervjuats.⁴

Två typer av pojkflicksupplevelser

Upplevelsen av att vara pojke eller att ha velat vara pojke under barn- och ungdomen finner man endast bland de äldsta kvinnorna. I de övriga åldersgrupperna domineras kvinnornas barn- och ungdomsbeskrivningar istället av ett pojkflickstema, alltså att de var flickor som bröt mot de traditionella könsrollerna. Det ska samtidigt betonas att varken de äldsta kvinnornas pojkupplevelser eller de övriga kvinnornas pojkflicksupplevelser är giltiga för samtliga kvinnor som intervjuats, men det är två klart urskiljbara teman som upprepas i livshistorierna.

I de yngre åldersgrupperna skiljer sig också tolkningarna mellan de kvinnor som kallar sig feminister och de övriga. För feministerna är pojkflicksbeteendet inte i första hand något som rör deras homosexualitet. Istället tolkas det som en tidig reaktion mot könsrollerna.

IP: Det som jag minns är att jag var väldigt bråkig i skolan. Jag mobbade andra och jag lekte en hel del med pojkar. Var ute och kastade snöboll och roade mej, men det var mera för att jag var pojkflicka. Från att ha varit ganska stillsam, tror jag, då när jag gick i småskolan så när jag kom i puberteten då... var jag nog... rätt så mycket pojkflicka.../... Jag var så jävla aggressiv jämt. Jag bara ångade på.

I: Vad tror du det handlade om?

IP: Ja, jag var missnöjd. Jag kände mej väldigt förtryckt. Jag reagerade mot det jämt och ständigt, alltså det här j-a samhället vi lever i. Jag gör ju det fortfarande idag, jag kan aldrig hålla käften liksom, jag säger ifrån... Jag tror att jag reagerade då i tonåren på att jag kände mej förtryckt. Jag har ju två bröder och min pappa är en j-a gubbstrutt, så där förtryckande. Dom har behandlat mej som... ja, klappat mej på huvet och sagt: "Ja, ja..." [Karin, 53 år]

Samtidigt finns det även i denna grupp en benägenhet att göra en koppling mellan homosexualitet och könsöverskridanden. Isabella, 22 år, uttrycker det som att hon ganska lätt kunde ta till sig homosexualiteten i tonåren eftersom det gav en möjlighet att slippa vara "tjej inför killarna".

IP: Jag fick en liten aha-upplevelse på en kurs om hur kvinnor uppfostras och hur killar uppfostras. Där visade det sig att när man är mellan två och sex så tror man att man kan byta kön. Man vet att det finns killar och tjejer men man tror att man kan bli det ena eller det andra. Sen när man kommer upp i sex-sju-årsåldern så börjar man inse att "jag är tjej, jag kommer alltid att vara tjej och det är sämre än att vara kille". Då måste man förhålla sig till det här och jag valde ganska tidigt att se att tjejer är "sämre" och att protestera mot det genom att försöka vara så icke-kvinnlig som möjligt. Jag började tidigt att hata tjejkädder och att tjejer "inte fick"... Jag var med killar och lekte och spelade fotboll fast jag var tjej. Så jag identifierade mej inte med den traditionella kvinnorollen och därför så tog jag väl till mej det [homosexualiteten] ganska lätt i tonåren. Därför att då slapp jag vara tjej inför killarna. Då fann jag liksom en plats på nåt vis: "Aha, jag är homosexuell! Då kan jag fortsätta vara den jag är." [Isabella, 22 år]

Sabina, 52 år, ger i likhet med flera av de andra feministerna en "politisk" förklaring till sin homosexualitet.

IP: Jag fick en laddad fråga på den här kvinnokursen om när vi "valde att bli lesbiska". Frågan gjorde mig väldigt upprörd för jag tyckte att jag hade gjort allt för att välja bort det. Men sen så lyssnade jag på de andra och då förstod jag att jag också hade valt. Men jag hade valt det som väldigt liten

flicka... Jag såg ju hur min mamma hade det, hur kvinnor hade det. Jag hade fått veta att kvinnor är underställda män och jag bestämde mig för att så skulle det inte vara och att jag aldrig skulle underställa mig en man... Jag valde bort heterosexualiteten väldigt tidigt, innan jag visste att jag kunde få något annat istället. [Sabina, 52 år]

Sabina hör till de kvinnor som inte berättar om några pojkflickserfarenheter. Samtidigt gör även hon en koppling mellan homosexualitet och könsöverskridanden. En koppling som griper bortom hennes politiska förklaring till sin egen homosexualitet.

IP: Han [en släkting] skickade mig till en psykiatriker för att få det här [homosexualiteten] bekräftat. Jag blev alltså testad. Psykiatrikern, en kvinna, hade en märklig test med både bilder och frågor och så betraktade hon mig i mitt beteende. Sen sa hon att: "Ditt beteende och ditt utseende fick mig att tänka att det här är inte sant, men ditt test är 100-procentig - du är homosexuell..."

I: Kan du berätta lite mer om testet?

IP: Det var mycket bilder och sen frågor: vad jag såg i bilderna. Sen kunde man se på en skala var man låg, om bisexuell var i mitten. Väldigt märkligt. Det var mycket teckningar och figurer och mönster. Hon fick mig till att ligga väldigt, väldigt långt ut mot det homosexuella hållet. Och det sa hon var det underliga för jag visade inga andra tecken på det. Men det här avslöjade att jag var väldigt mycket homosexuell. Det stämmer också med hur jag känner men jag skyltar inte med det. [Sabina, 52 år]

Sabinas "beteende och utseende" var enligt läkaren inte typiskt för en lesbisk kvinna. Det typiska hade varit ett manligt beteende och utseende. I sitt sätt att resonera är det tydligt att Sabina själv också gör denna koppling mellan homosexualitet och könsöverskridande. Hon tycker själv att hon inte ser ut som en lesbisk kvinna eller som hon uttrycker det: "jag skyltar inte med det". De kvinnor som inte betonar ett feministiskt perspektiv ser däremot ett tydligt samband mellan pojkflicksbeteendet under barn- och ungdomen och deras homosexualitet. På samma sätt som i den äldsta gruppen är det för dessa kvinnor ett tidigt, för att inte säga ett första tecken, på deras homosexualitet. Inga, 51 år, menar att hon alltid var udda som barn och att hon "kände att det var någonting".

IP: Anders [Ingas son] var väl 19 år då när han kom hem och vi pratade igenom det [att han var homosexuell], då var det ju som att alla pusselbitarna bara faller på plats med en gång va'. Då började jag fatta mitt eget beteende och alltihopa när jag växte upp och ja, det ganska vanliga mönstret

att man är alldeles förälskad i gymnastiklärarinnan. Allt det där fanns ju med och att jag alltid var udda. Jag gick ju hellre i långbyxor än i kjol, i den mån det fanns fick väl mamma sy det tror jag. Så hela uppväxten hörde jag ju inte annat från mina föräldrar än att du skulle ju blivit en pojke istället. Jag betedde mig ju inte som en flicka, var alltid udda, kände det att det var någonting.../... Jag var ju med mina bröder och sparkade fotboll istället för att leka med dockor.

I: Hade du flickkompisar?

IP: Ja, det hade jag. En enorm kontrast till mig själv egentligen... Det var samma i skolan, jag tror att jag var mer tillsammans med grabbarna än med flickorna. Jag tyckte de var så fjompiga... Jag identifierade mig mer med pojkarna i lekar, skulle hänga med på vissa saker... Sen när jag kom upp i 12-13 årsåldern så började jag spela handboll väldigt mycket. Okey med tjejer då, men det blev också en annan typ av flickor än de vanliga. [Inga, 51 år]

Terése, 18 år, ser också en tydlig koppling mellan sina "pojkintressen" och sin homosexualitet. Hon använder till och med samma ordval som Inga: "alla pusselbitarna föll på plats".

IP: Förut hade mamma en pojkvän som hette Klas. Det var med Klas som jag första gången upptäckte att jag var bisexuell för då fick jag äntligen utlopp för mitt bilintresse. Han var långtradarchaufför och vi var ute och meka med bilarna och det var jätteroligt... Jag tror... just det här med mitt bilintresse och att jag alltid har varit korthårig och vägrat att haft kjol och så där. Det har liksom... vuxit fram. Nu när jag äntligen har kommit ut har jag förstätt varför jag betedde mej, som jag betedde mej, innan. Alla pusselbitarna bara föll på plats. [Terése, 18 år]

När Kerstin, 28 år, beskriver sig själv och en bror som är homosexuell är också sambandet mellan könsöverskridanden och homosexualitet tydligt.

IP: Mats var alltid den som lekte med mina dockor när jag lekte med hans bilar... Det har nog varit mycket så att jag tog hans leksaker och han tog mina. Vi förstod nog ganska tidigt att: "Det här var inte roligt för mig, men om vi byter lite så blir allting ganska bra"... Jag följde med pappa ut och fiskade, Mats hatade det. Han kan inte ens ta i en fisk. Han klädde hellre ut sig i långa flätor. Så där är verkligen fördomarna besannade när det gäller oss. [Kerstin, 28 år]

Även i den äldsta generationen framhålls att man tidigt vägrade ha klänning eller att man föredrog pojklekar.

IP: Enligt deras sätt att se var jag ju flicka så det var klart att jag skulle ha små söta klänningar. Det blev väldiga skärmytslingar mellan mej och min fostermor ibland på grund av det. Dom fattade ju inte vad som tog åt mej. Dom tyckte att jag inte var riktigt klok.../... Sen hittade jag farsans gamla brallor uppe på vinden och dom tog jag reda på och anamma. Du kan tänka dej en unge på 6-7 år, och min fosterfar han var ju lång vet du, så jag fick kavla upp minst halva byxbenen. Jag såg för gräslig ut egentligen (skrat). Men jag trivdes. Men nåde mej, jag fick inte gå ut så nån såg mej utan jag fick hålla till uppe på vinden och i skogen. Så småningom tiggde jag mej till att få köpa ett par långbyxor och då var syrran snäll för hon bönade för mej också. Till slut gav han med sig. Men du vet pingstvännernas flickor skulle inte gå i långbyxor. Det står i Bibeln att kvinnorna inte ska ikläda sig manskläder och det höll han styvt på. Men efter många om och men fick jag köpa mina första långbyxor. Det var blåbyxor, ungefär som fritidsbyxor. Åh, vad stolt jag var. Då kände jag mej precis som den stora karl jag var innerst inne. [Selma, 67 år]

IP: Jag var rätt sportig när jag var liten. Åkte skridskor och skidor och såna där saker.

I: Som inte flickor gjorde?

IP: Det gjorde dom väl inte så mycket och så tyckte jag om bollspel och sånt där.

I: En pojkflicka?

IP: Ja, på ett sätt var jag det, men på ett sätt inte. Jag tyckte om krigiska saker, knallpulverpistoler och sånt där, det gjorde jag ju. Men samtidigt var jag lite schäpig (fniss)... Gymnastik tyckte jag om, klättra i linor och repstegar. Det tyckte jag var kul. Men jag hade jag en lekkamrat som bodde i samma hus och hon älskade att leka att man var prinsessa och prins och klä ut sig. Hon tyckte det var så väldigt roligt och hålla på att klä ut sig till prinsessa men jag tyckte det där var larvigt.

I: Du ville inte ens klä ut dej till prins?

IP: Nä, inte det ens. Jag tyckte hela leken var fänig. Och så ville jag se cowboy-filmer, det var hemskt mycket såna på den tiden, när dom red. Jag fick ju gå och rida då, jag fick göra vad jag ville.../... Men absolut inga snygga kläder och sånt där, jag var inte ett dugg intresserad av kläder, aldrig varit det... Jag ville helst gå klädd i byxor, overaller och sånt där. Det fick man faktiskt göra på den tiden också, åtminstone på sommaren ... Jodå, på det viset var jag pojkflicka men jag tyckte väl inte om att slåss. Däremot springa med knallpulverpistoler och leka att man sköt råttor, det tyckte jag var skoj... Men absolut ingenting som hade med flicksaker att göra. Det tyckte jag inte om. [Rut, 76 år]

Det är tydligt hur likartat dessa kvinnor beskriver klädernas och lekens betydelse oavsett vilken generation de tillhör. De blir tecken på eller uttryck för, en måhända omedveten, men ändå homosexuell inriktning redan under barn- och ungdomsåren. Även de kvinnor som kallar sig feminister tillskriver som jag visat ovan leken och kläderna stor betydelse. Men de tolkar dem snarare som tecken på en tidig reaktion mot könsrollerna än som ett uttryck för deras homosexualitet.

Könsöverskridande som indikator på homosexualitet

Kvinnorna gör också en koppling mellan könsöverskridanden och homosexualitet när de beskriver andra som de uppfattat som homosexuella under barn- och ungdomen. Det som fått dem att förstå eller misstänka andras homosexualitet är ofta icke-traditionella könsbeteenden. Dessa beskrivningar finner man både hos de kvinnor som upplevt sig som pojkar eller pojkflickor och de som inte gjort det. Selma, 67 år, menar t ex att hon funderade över om pojkaktiga flickor som liknade henne också "kände likadant".

I: Fanns det nån annan flicka som inte betedde sig som flicka?

IP: Näe, jag träffade inte nån. Jag såg väl en och annan som jag misstänkte var sån... som jag tyckte var väldigt lik mej. Man undrade väl om hon kände likadant men jag tordes ju aldrig tala med någon, aldrig ta kontakt med någon, utan det var ju bara i smyg som man gick och hade sina funderingar. [Selma, 67 år]

Alla var emellertid inte lika försiktiga med att ta kontakt. Det fick Berta, 62 år, uppleva när två kvinnor kom fram till henne på Medborgarplatsen i Stockholm och frågade om hon inte "var sån" som tyckte om flickor. Berta tror att de vågade göra detta för att hon såg "maskulin" ut.

IP: Jag hade ju turen när jag kom från Norrland att stöta på Meta och Louise mitt på Medborgarplatsen. De gick fram till mig och frågade om inte jag var sån att jag tyckte om flickor. Direkt på. Jag hade nog bara varit i Stockholm några dagar. Så sa de: "Kom hem och drick kaffe hos oss". De bodde också på söder. Så träffade jag dem och sen kände de i sin tur flera stycken. Louise är ju lite äldre så hon hade varit med lite grand.

I: Men hur kunde de göra så?

I: Ja, tydligen kläderna. De tyckte jag såg maskulin ut. Det var ju inte så vanligt att flickor hade långbyxor på den tiden. Man valde kanske långbyxor och kanske inte direkt blusar med volanger. Det blev mer skjorta och så klippte man håret. Jag klippte av mig håret när jag åkte norrifrån. [Berta, 62 år]

Rut, 76 år, berättar att det på hennes skola fanns en lärarinna som hon förstod var lesbisk eftersom hon var "typisk".

I: När du var i tonåren, vad var det för typ av känslor du hade då?

IP: Det var inte sex direkt men... så mycket som man kan tänka sig utan just precis "det" då... Jag vet inte om dom här som jag beundrade var på den här "avdelningen", det vet jag faktiskt inte. Men vi hade ju en, förstär du, i skolan som hette Sandfjord... Hon var ju typisk. Hon var som en karl. Hon i sin tur höll ihop med den här människan som jag beundrade. Dom bodde inte ihop men dom hängde ihop som ler och långhalm. Allting gjorde dom tillsammans. Den som jag beundrade var ganska förmögen och hade bil. På den tiden var det vansinnigt ovanligt att en dam hade bil, det var ju på 20-talet. Det var alltid karlar som hade bil. Men hon hade faktiskt en bil och den bilen utnyttjade den här Sandfjord. Hon körde lärar i den och hon hade säkert sönder den men hon var väldigt duktig på att köra bil. Men jag vet inte om dom hade nånting ihop. Sandfjord hade iallafall andra som hon bodde med ibland. Men sen blev hon dökär i en annan lärarinna på skolan... och hon kunde inte dölja det så det var ju skandal till tusen på skolan, för det var ju ovanligt på den tiden. Dom andra lärarinnorna blev ju helförbannade.

I: Det var ingen tvekan om saken?

IP: Nä, det var ingen tvekan om saken. Hon sprang efter henne som en liten mus. Hon sprang efter kappan och sköt in stolen och allting skulle hon göra. Hon var runt henne hela tiden... Det var ingen av de andra eleverna som fattade nånting. Men lärarinnorna fattade naturligtvis, men inte eleverna, utom jag. [Rut, 76 år]

Den första lesbiska kvinnan som Sabina, 52 år, kom i kontakt med under sin uppväxt var en kvinna som "man snackade om" att hon var homosexuell. Anledningen till det var att hon "var som en karl".

IP: Jag hade en förebild hemma... en kvinna som man snackade om. Hennes pappa hade en herrekiperingsaffär och jag hade hört skvallret att hon var ihop med kvinnor och att hon hade ihop det med en fränksild som hade barn. Barnen skulle kalla henne för pappa, sa man. Jag var ju väldigt nyfiken på henne så jag gick dit och tittade in för att få en glimt av henne. Hon var ju inte alls lik mig för hon var som en karl. När jag såg henne på stan så fick jag hjärtklappning. Inte för att jag drogs till henne men jag kände att det fanns något gemensamt: "Det är sån jag är men jag är ändå inte som hon." Det var egentligen bara jobbigt att se... Jag minns också att jag strövade väldigt mycket längs med stranden och en gång såg jag en kvinna som fiskade, det var ju ovanligt. Så jag stod där och kollade vem det var och då var det hon. Så då vankade jag på stränderna på kvällarna

bara för att hon kanske kunde börja prata med mig. Jag behövde prata med någon som var som jag. Jag ville att hon skulle se mig. Det var den enda förebilden jag hade och hon var ju så olik mig. Men det var spännande. [Sabina, 52 år]

Marianne, 22 år, berättar om två klasskamrater som blev kallade bögar för att de var "väldigt feminina".

IP: Ja, det var så att när jag gick i nian så fanns det två killar som var väldigt feminina och då var det automatiskt så att vi kallade dem för bögar. [Marianne, 22 år]

Att könsöverskridanden ses som en indikator på homosexualitet är tydligt i kvinnornas resonemang, oavsett deras generationstillhörighet. Det finns också "motsatta" resonemang som exemplifierar det. Camilla, 21 år, berättar att första gången hon såg andra lesbiska såg de ut som "helt vanliga tjejer". Därför, menar hon, hade man aldrig kunnat tro att de var lesbiska.

IP: Jag kommer ihåg första gången jag såg två kvinnor som var tillsammans. Vi skulle ta båten över till Finland, jag var väl en 14-15 år. De var helt "öppna". Jag var ju som hypnotiserad.

I: Hur såg de ut?

IP: Det var helt vanliga tjejer. Det var inget speciellt. Man skulle aldrig kunnat tro att de var lesbiska. [Camilla, 21 år]

Nycklar till självförståelsen

Om vi tills vidare bortser från de kvinnor som kallar sig feminister utmärks kvinnornas upplevelse av sin homosexualitet i stor utsträckning av överskridande av gränserna för det vi kallar manligt - kvinnligt. Allra tydligast är detta när de kvinnor som upplevt sig som pojkar eller pojkflickor beskriver omgivningens reaktioner på deras beteende. I livshistorierna tolkas detta som en bekräftelse på att man varit annorlunda sedan barnsben.

I synnerhet intresset för pojklekar och pojkkädder fungerar som viktiga symboler. De skulle kunna beskrivas som nycklar till kvinnornas förståelse av hur det "egentligen var", som tecken på eller uttryck för en homosexuell inriktning redan under barn- och ungdomsåren. Det skulle också kunna uttryckas som att nyckeln till denna förståelse av sin homosexualitet går via "kön", eller via överskridande av gränserna för det vi kallar manligt - kvinnligt.

Samma sak gäller även i beskrivningarna av andra homosexuella. Här är det som redan påpekats ingen skillnad mellan de kvinnor som upplevt sig som pojkar eller pojkflickor och de som inte gjort det. Det är heller ingen skillnad mellan de kvinnor som betonar att de är feminister och de övriga. Gemensamt tar kvinnorna upp det icke-traditionella könsbeteendet. Det är det som gjort att de förstått eller misstänkt att någon i deras närhet varit homosexuell. Även här är alltså upplevelsen av homosexualitet kopplad till ett överskridande av gränserna för det vi kallar manligt - kvinnligt.

Konstruktionen av livshistorien

Hur kan man då se på de likheter respektive olikheter som finns mellan de olika generationerna och mellan de kvinnor som betonar att de är feminister och de övriga? Inledningsvis vill jag här först beröra några frågor som gäller livshistorier. I konstruktionen av livshistorien kan man tala om en strävan att "skapa ordning". Det handlar om att även motsägelsefulla upplevelser eller erfarenheter organiseras så att de utgör sammanhängande och begripliga delar av hela livsprocessen.⁴ Detta ordningsskapande, då alltså erfarenheterna organiseras så att de passar ihop med det vuxna livet, är signifikant för hur bögar och lesbiska berättar om sina tidigaste homosexuella känslor och upplevelser. Ett sätt att se det är att homosexuella män och kvinnor helt enkelt "glömmer bort" osäkerheten som fanns kring den sexuella identiteten under barn- och ungdomen.⁵

En annan möjlighet är att se dessa beskrivningar som redigerade berättelser som utgår från en kollektiv historia där vissa upplevelser ingår och andra inte. Man kan då tala om "godkända sätt" som berättaren utgår från i redogörandet för sina upplevelser. Inom livshistorieforskningen talar man om att individer som ger uttryck för samma erfarenheter använder redan färdiga och accepterade tankefigurer i form av etablerade föreställningar. Tidig vetenskap om sin homosexualitet och atypiskt könsbeteende skulle kunna vara sådana utmärkande upplevelser som ingår i den kollektiva berättelsen om homosexuellas barn- och ungdom. Att det handlar om etablerade föreställningar är också tydligt när man ser på de kvinnor som inte beskriver några pojke- eller pojkflickserfarenheter. Trots det gör även de en tydlig koppling mellan homosexualitet och könsöverskridande. Denna koppling är något som samtliga lesbiska måste förhålla sig till oavsett hur de definierar eller tolkar sitt könsbeteende.

Att analysera livshistorierna på detta sätt innebär också en möjlighet att förklara de tolkningar "feministerna" gör. Man skulle kunna säga att i deras livshistorier är det inte homosexualiteten som fungerar som "organisatör" utan feminismen. Pojkaktigheten integreras på så sätt som ett tidigt tecken på deras kvinnomedvetenhet där de övriga kvinnorna integrerar den som ett tidigt tecken på, eller uttryck för, deras homosexualitet.

Biologiska utgångspunkter

Min utgångspunkt är att den lesbiska identiteten, och då menar jag både upplevelsen av homosexualiteten och dess uttrycksformer, är kulturellt konstruerad och historiskt bestämd. Detta innebär t ex att de lesbiska identiteter som fanns vid slutet av förra seklet skiljer sig från de som går att finna på 1950-talet, vilka i sin tur skiljer sig från de som går att finna idag. Jag ser alltså inte den lesbiska identiteten som uttryck för något genuint i individen som skulle få samma uttrycksformer oavsett var och när individen föds.

För de äldsta kvinnorna är homosexualiteten något som sitter "i kroppen", något de "är", och alltid har varit. Detta överensstämmer med den biologiskt orienterade syn som tidigare dominerade "vetenskapen" om homosexualitet. Teorin om det tredje könet, alltså att homosexuella psykiskt eller fysiskt styrs av det som uppfattades som det andra könets karakteristika, lyser starkt igenom i de närmast "transsexuella" beskrivningarna. Man skulle kunna säga att de äldsta kvinnorna ger en nästan övertydlig illustration av uttrycket "barn av sin tid".

När det gäller de yngre kvinnorna ser de i likhet med de äldsta kvinnorna sexualitet och kön som uttryck för något genuint i individen. Inte ens i feministernas resonemang är sexualitet eller kön något vi själva skapar. Deras utgångspunkt är snarare att de frigjort dessa kategorier och därmed hänvisar de också implicit till att det finns något ursprungligt, något essentiellt i individen. Till skillnad från de äldsta kvinnorna utmärks de yngre kvinnornas beskrivningar däremot inte av biologiska hänvisningar, vilket får sägas vara tidstypiskt (ett uttalande som kanske blir ogiltigt inom en inte alltför avlägsen framtid om man betänker det tilltagande intresset för genteknik).

Androgynt ideal

Utmärkande för de yngre generationerna är också att det endast är i förhållande till sina barn- och ungdomserfarenheter som de okomplicerat kan prata om pojkflicksbeteenden. När det gäller deras vuxna erfarenheter av könsöverskridanden är deras attityder betydligt mer kluvna. De flesta av dessa kvinnor företräder vad man skulle kunna kalla ett androgynt ideal; att man ska vara "mitemellan", eller en syntes av såväl "manliga" som "kvinnliga" egenskaper. De kvinnor som bryter mot detta och framträder på ett sätt som uppfattas som en bekräftelse på stereotyperna om lesbiska kvinnor utsätts i intervjuerna för starkt ogillande. Könsöverskridarna uppfattas som manligt identifierade, som kvinnor som inte vågar erkänna det kvinnliga eller det ursprungliga i dem, men också som kvinnor som inte lyckats frigöra sig från den heterosexuella modellen. I denna kritik blir såväl de essentiella utgångspunkterna tydliga (kvinnor är kvinnor) som essensens innehåll (kvinnor är kvinnor för att de inte är män).⁶

Judith Butler har i sin bok *Gender Trouble* en helt annan utgångspunkt när

hon betraktar dessa könsöverskridare. För henne avslöjar de både könsidentitetens och heterosexualitetens konstruerade status genom att distinktioner som naturligt och artificiellt, djup och yta, inre och yttre destabiliseras. Butler menar att könsidentitetens konstruktion helt enkelt avslöjas genom att de tolkningsmöjligheter av kön, som står till buds i ett visst historiskt skede, potentiellt kan tas upp av vem som helst. För Butler är framställningar som butch/femme eller drag inte ett bekräftande av heterosexualitetens giltighet utan istället en denaturalisering. Ett avslöjande eller ett synliggörande av det heterosexuella ursprungets konstruerade status där själva idén om det naturliga och ursprungliga parodieras.

Förändring och kontinuitet

Kvinnornas kritik mot könsöverskridarna kan också ses som ett uttryck för en kamp som pågår om det "rätta" sättet att tolka kategorin *lesbisk kvinna*. En kamp som försiggår inom ramarna för vad som är möjligt att erfara, alltså vad som är möjligt att tänka, känna och göra, här och nu. Samtidigt innebär denna kamp också att ramarna ifrågasätts, vilket på sikt leder till att de omvandlas. Att de äldsta kvinnornas närmast transsexuella upplevelser idag blivit otidsenliga (vilket också skulle kunna uttryckas som att vi blivit mer kategoriserade, att man idag är *antingen* homosexuell eller transsexuell) medan de på 1940- och 50-talen och tidigare var tidsenliga, kan ses som ett exempel på en sådan omvandling. Idag domineras vårt tänkande om kön just av ett androgynt ideal där både det så kallat manliga och kvinnliga ska bejakas. Även detta ideal sätter emellertid ramar för det som är möjligt att erfara vad gäller kön och sexualitet.

Avslutningsvis vill jag bara kort beröra att könsöverskridandet givetvis haft andra betydelser och förutsättningar för de äldsta kvinnorna än för de övriga generationerna. För det första genom att könsöverskridandet före den tid då lesbiska träffpunkter började etableras fyllt en identifieringsfunktion, alltså en funktion för att komma i kontakt med andra lesbiska. Samtidigt ska förmodligen inte detta överdrivas med tanke på de sociala riskerna som både könsöverskridandet och homosexualiteten i sig inneburit. För det andra är framställningarna av kön idag betydligt mer mångfacetterade än de var under t ex 1940- och 50-talen, vilket förändrat förutsättningarna för könsöverskridanden.

Trots olikheterna mellan generationerna är en kontinuitet i tolkningen av barn- och ungdomsupplevelserna mellan de äldre och yngre kvinnorna ändå tydlig. Grunden för denna kontinuitet är just kopplingen som kvinnorna gör mellan homosexualitet och överskridande av gränserna för det vi kallar manligt - kvinnligt. Där de äldsta kvinnorna lutar sig mot en teori om det tredje könet lutar sig de yngre kvinnorna mot ett androgynt ideal. Här kan likheter såväl som olikheter upptäckas men det väsentliga är att kopplingen mellan

kön - sexualitet i båda fallen är mycket stark; det ena ger det andra och det andra ger det ena. Detta indikerar att konstruktionen av den lesbiska identiteten inte bara rör de sexuella preferenserna utan också i hög grad könsidentiteten.

Noter

1. Se Sawicki, Jana (1991): *Disciplining Foucault. Feminism, Power, and The Body*. Routledge, New York. s 17-32

2. Lundahl, Pia (1994): *Homosexualitet och gränsen mellan könen - Upplevelsen av homosexualitet i lesbiska kvinnors barn- och ungdomsskildringar*. Stockholms universitet, Institutet för folklivsforskning, uppsats för påbyggnadskurs.

3. Se Hall Carpenter Archives Lesbian Oral History Group (1989): *Inventing Ourselves*. Routledge, London & New York.

4. Ehn, Billy (1992): "Livet som intervjukonstruktion", i: Tigerstedt, Ch., Roos, J.P. & Vilkkö, A. (red). *Självbiografi, Kultur, Liv*. Symposion, Stockholm.

5. Plummer, Ken (1987): *Beyond Childhood. Organising 'Gayness' in Adult Life*. Stencil. Homosexuality Beyond Disease, International Conference, Amsterdam, 10-12 December 1987.

6. Min utgångspunkt är emellertid att det kvinnligas status som ursprunglig är konstruerad. Jag tror alltså inte att det finns någon genuin kvinnlighet eller för den delen genuin sexualitet som skulle frigöras om olika former av förtryck försvann. Istället ser jag det vi kallar sexualitet och kön som tolkningar av de uttryck sexualitet och kön tar sig i ett visst historiskt bestämt samhälle. Det vi uttrycker och hur vi upplever oss själva är därmed bestämt av vad är möjligt att erfara (se här Judith Butlers diskussion om Foucaults, men också hennes egna, svårigheter med emanciperande feministiska teorier. Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and The Subversion of Identity*. Routledge, New York.)